

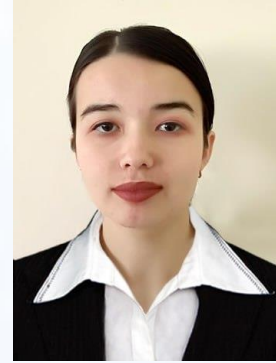

BADIIY ASAR TILI VA BADIIY TASVIR VOSITALARI

(Said Ahmad asarlari misolida)

Davletmurodova Mohim Perdebay gizi,

*Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti
Ellikqal'a pedagogika fakulteti o'zbek tili va adabiyoti
yo'nalishi 2-bosqich talabasi*

THE LANGUAGE OF A LITERARY WORK AND FIGURATIVE DEVICES (On the Example of Said Ahmad's Works)

Davletmurodova Mohim Perdebay gizi,

*2nd-year student of the Uzbek Language and
Literature program, Ellikkala Pedagogical Faculty,
Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz*

E-mail:

maximdovletmuradova@gmail.com

Orcid:

Doi:

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18768030>

ЯЗЫК ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ И СРЕДСТВА ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТИ

(на материале произведений Саида
Ахмада)

Давлетмуродова Мохим Пердебай кызы,

*студентка 2 курса направления «Узбекский язык и
литература» педагогического факультета
Элликкалга Нукусского государственного
педагогического института имени Ажинияза*

Annotatsiya. Ushbu maqolada badiiy asar tili va tasviriy vositalarning asarda qo'llanilishi, Said Ahmad asarlaridagi badiiy til hamda o'xshatishlar, ko'chimlar, metonimiya, ironiya tasviriy vositalarga to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: badiiy til, metafora, o'xshatish, metonimiya, tasviriy vositalar, obrazli til, Jimjitlik, Qochoq, Qorako'z majnun, sinekdoxa, ironiya, kinoya, ko'chimlar, adabiyot, adabiy til, xalq tili.

Abstract. This article examines the language of literary works and the use of figurative devices in fiction. Particular attention is paid to the artistic language of Said Ahmad's works, including the use of simile, figurative transfer, metonymy, and irony.

Keywords: literary language, metaphor, simile, metonymy, figurative devices, expressive language, Jimjitlik, Qochoq, Qorako'z majnun, synecdoche, irony, implication, figurative transfer, literature, literary language, folk language.

Аннотация. В данной статье рассматриваются язык художественного произведения и использование образительно-выразительных средств в тексте. Особое внимание уделяется художественному языку произведений Саида Ахмада, а также таким средствам выразительности, как сравнение, переносное значение, метонимия и ирони.

Ключевые слова: художественный язык, метафора, сравнение, метонимия, образительные средства, образный язык, «Jimjitlik», «Qochoq», «Qorako'z majnun»,

сinekдоха, ирония, иносказание, переносные значения, литература, литературный язык, народный язык.

KIRISH.

Adabiy asarlarda hayotni badiiy aks ettirishning asosiy vositasi til hisoblanadi. Til yordamida voqelik keng qamrovda ifodalanadi, badiiy tafakkur mahsuli bo'lgan obrazlar, ruhiy kechinmalar va ijtimoiy munosabatlar estetik shaklga keltiriladi. Shu bois badiiy ijodda til nafaqat kommunikativ vosita, balki muallifning dunyoqarashi, estetik ideali va individual uslubini namoyon etuvchi markaziy poetik mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Yozuvchi asar tiliga puxta ishlov bermas ekan, badiiy ta'sirchanlik va obrazlilik darajasi yetarli darajada ta'minlanmaydi. Shuning uchun badiiy matnda mazmuni yuksak aniqlik, lo'ndalik va emotsional-ekspressiv boyluk bilan ifodalash ijodkor oldidagi muhim vazifalardan biri sanaladi.

Adabiy til xalqning jonli so'zlashuv tili bilan uzviy aloqada rivojlanadi va me'yorlashgan milliy til shakli sifatida badiiy ijodning asosiy quroli bo'lib xizmat qiladi. Biroq badiiy asar tili oddiy adabiy nutqdan o'zining obrazliliigi, ko'pqatlamliligi va estetik yo'naltirilganligi bilan farqlanadi. Unda metafora, o'xshatish, metonimiya, sinekdoxa, ironiya kabi tasviriy vositalar, shuningdek, poetik figuralar va maxsus leksik birliklar faol qo'llanib, matnning semantik chuqurligi hamda emotsional ta'sir kuchini oshiradi. Natijada badiiy matn o'quvchini voqeahodisalar ichiga olib kiruvchi, uni estetik jihatdan ta'sirlantiruvchi murakkab kommunikativ tizimga aylanadi.

O'zbek nasrida badiiy til imkoniyatlaridan mahorat bilan foydalangan adiblar qatorida Said Ahmad alohida o'rin tutadi. Uning asarlarida xalqona jonlilik, psixologik tasvirning aniqligi, obrazli tafakkur va kinoyaviy ruh uyg'unlashgan holda namoyon bo'ladi. Yozuvchi nutq qurilishida tasviriy vositalardan maqsadga muvofiq foydalanib, qahramonlar ruhiyati, ijtimoiy muhit va dramatik vaziyatlarni jonli hamda ishonarli tasvirlay olgan.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — Said Ahmad asarlarida badiiy til va tasviriy vositalarning qo'llanish xususiyatlarini kompleks tahlil qilish hamda ularning badiiy-estetik funksiyasini aniqlashdan iborat. Ushbu maqsadni amalga oshirish orqali yozuvchi uslubining muhim poetik belgilarini ochib berish va o'zbek nasrida obrazli nutqning namoyon bo'lish mexanizmlarini yoritish ko'zda tutiladi.

TADQIQOT METADOLOGIYASI.

Mazkur tadqiqot kompleks filologik yondashuv asosida olib borildi. Tadqiqot jarayonida badiiy matnning lingvopoetik xususiyatlarini ochib berishga xizmat qiluvchi an'anaviy hamda zamonaviy tahlil usullaridan foydalanildi. Metodologik

yondashuvning markazida Said Ahmad nasrida qoʻllangan tasviriy vositalarning semantik, stilistik va funksional imkoniyatlarini aniqlash vazifasi turdi.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

1. **matnshunoslik tahlili** – Said Ahmadning “Jimjitlik” romani hamda “Qochoq”, “Qorako‘z majnun” hikoyalardan tanlab olingan parchalarning kompozitsion va mazmuniy xususiyatlari oʻrganildi; matndagi obrazli birliklarning joylashuvi va qoʻllanish konteksti aniqlashtirildi;

2. **stilistik tahlil** – oʻxshatish, metafora, metonimiya, sinekdoxa, ironiya kabi badiiy tasvir vositalarining ekspressivlik darajasi, emotsional yuklamasi va uslubiy vazifasi belgilandi;

3. **kontekstual tahlil** – tasviriy birliklarning qahramon ruhiyati, nutq individualligi hamda syujet dinamikasiga koʻrsatgan taʼsiri baholandi; badiiy vositalarning muayyan epizoddagi funksional faolligi ochib berildi;

4. **qiyosiy usul** – turli asarlarda qoʻllangan tasvir vositalarining badiiy samaradorligi oʻzaro solishtirildi, yozuvchining individual uslubiga xos barqaror poetik belgilar aniqlashtirildi;

5. **lingvopoetik yondashuv** – badiiy til birliklarining estetik qiymati va obraz yaratishdagi roli kompleks tahlil qilindi.

Tahlil material sifatida Said Ahmad nasridan olingan monologlar, dialoglar, muallif nutqi va tasviriy parchalar xizmat qildi. Material tanlashda ularning obrazlilik darajasi, emotsional-ekspressiv boyligi hamda yozuvchi uslubini ifodalashdagi reprezentativligi mezon sifatida olindi.

Mazkur metodologik yondashuv badiiy til va tasviriy vositalarning funksional imkoniyatlarini tizimli ravishda ochib berish hamda Said Ahmad uslubining muhim poetik xususiyatlarini aniqlashga imkon yaratdi.

TAHLIL VA NATIJALAR.

Tahlillar Said Ahmad asarlarida badiiy tilning quyidagi xususiyatlari ustun ekanini koʻrsatdi:

1. Obrazlilikning yuqori darajasi

Masalan, “Jimjitlik” romanidagi Azizbek monologlari kuchli emotsional-ekspressiv taʼsirga ega. Qahramon nutqi orqali bolalik fojeasi, sogʻinch va ruhiy iztirob jonli ifodalanadi.

2. Oʻxshatishlarning faol qoʻllanishi

Yozuvchi koʻpincha tabiiy va vizual oʻxshatishlardan foydalanadi:

skeletdek

ilondek toʻlgʻonadi

sut koʻpigidek bulutlar

barkashdek oy

Bu birliklar tasvirni ko‘zga ko‘rinadigan darajada jonlantiradi.

3. Ironiya va kinoyaning ijtimoiy yuklamasi

Masalan:

“Tag‘inam Abo Muslimi sohibqiron bo‘lib ketmagan ekansan-da!”

Bu kabi kinoyalar orqali muallif ijtimoiy muhitga tanqidiy munosabat bildiradi.

4. Metonimiya va ko‘chimlarning semantik ixchamligi

“to‘qson besh” — choy ma’nosida

“Navoiy o‘qiyapman” — asarlarini o‘qish ma’nosida

Bu holat nutqni tabiiy va hayotiy qiladi.

5. Psixologik tasvirning kuchliligi

Azizbekning qasos sahnasi yoki otaning “Qochoq”dagi iztirobli nutqi o‘quvchiga kuchli emotsional ta’sir ko‘rsatadi.

XULOSA.

Tadqiqot natijalari Said Ahmad nasrida badiiy til va tasviriy vositalar tizimli, maqsadga yo‘naltirilgan hamda yuqori estetik samaradorlik bilan qo‘llanganini ko‘rsatdi. Yozuvchi tilning ekspressiv va obraz yaratish imkoniyatlaridan unumli foydalangan holda o‘quvchini asar muhitiga olib kiruvchi kuchli badiiy makon yaratishga erishgan.

Tahlillar asosida quyidagi umumlashma xulosalarga kelindi:

1. **Said Ahmad asarlarida badiiy til yuqori darajada obrazlilikka ega.** Yozuvchi xalqona nutq boyliklarini adabiy me‘yor bilan uyg‘unlashtirib, tabiiy va ta’sirchan badiiy nutq modelini yaratgan.
2. **O‘xshatish va metaforalar tasvirning ko‘rgazmaliligini kuchaytiradi.** Bu vositalar predmet va hodisalarni vizual hamda hissiy jihatdan jonlantirib, o‘quvchining tasavvurini faollashtiradi.
3. **Ironiya va kinoya yozuvchining muhim uslubiy belgilaridan biridir.** Ular orqali muallif ijtimoiy adolatsizlik, ma’naviy tanazzul va insoniy ziddiyatlarni yashirin, ammo ta’sirchan shaklda ochib beradi.
4. **Metonimiya va boshqa ko‘chimlar nutqni ixcham, tabiiy va hayotiy qiladi.** Bu birliklar qahramon nutqining individualligini kuchaytirib, badiiy matnga realistik ruh bag‘ishlaydi.
5. **Tasviriy vositalar asarda dekorativ emas, balki funksional xarakterga ega.** Ular qahramon ruhiyatini ochish, dramatismni kuchaytirish va syujet dinamikasini ta’minlashda faol poetik mexanizm sifatida xizmat qiladi.

6. **Said Ahmad uslubining muhim jihati — psixologik aniqlik va xalqona ifoda uyg'unligidir.** Bu holat yozuvchining individual badiiy maktabini belgilovchi omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Umuman olganda, Said Ahmad badiiy til imkoniyatlaridan mohirona va izchil foydalangan ijodkor sifatida o'zbek nasrida obrazli nutq madaniyatini yuksaltirishga munosib hissa qo'shgan. Uning asarlari badiiy tilning funksional-estetik imkoniyatlarini o'rganishda muhim ilmiy manba bo'lib xizmat qiladi hamda o'zbek badiiy prozasining lingvopoetik tadqiqotlari uchun samarali material vazifasini bajaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Xudoyberdiyev E. "Adabiyotshunoslikka kirish" Toshkent-2007
2. To'rayeva B. Ko'chimov U. "Adabiyotshunoslik" Toshkent-2022
3. Said Ahmad "Jimjitlik" Toshkent-2024
4. Boqijon To'xliyev, Bahodir Karimov, Komila Usmonova "Adabiyot" 10-sinf darslik-majmua. Toshkent-2017
5. Sul-tonmurod Olim, Sunnat Ahmedov, Rahmon Qo'chqorov "Adabiyot" 8- sinf darslik. Toshkent-2019